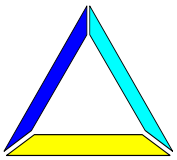
Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій в Україні

Німецька Консультативна Група при Уряді України

Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ, Тел. (+38044) 278-6342, 278-6360,
Факс 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua, http://www.ier.kiev.ua

U15

Зростання кредитування, адекватність капіталу, та стабільність банківської системи України

Резюме

Протягом останніх років обсяг банківських кредитів в Україні стрімко зростав. Регулятивний капітал банків також зростав, але значно повільніше. Як наслідок, норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) загалом для банківського сектору різко скоротився та зупинився на рівні 14,5% у вересні 2005 року. Національний Банк України (НБУ) не друкує інформацію стосовно нормативу адекватності окремо для різних груп банків. Але є добрі підстави вважати, що норматив адекватності регулятивного капіталу для групи десяти найбільших банків в Україні знаходиться значно нижче, ніж 14,8%, і може знаходитися нижче 12%, що досить близько до мінімального значення (10%), яке встановлене НБУ.

Якщо наша оцінка відповідає дійсності, тоді слід вважати ситуацію досить небезпечною. Такі ймовірні події, як падіння цін на нерухомість, економічне сповільнення чи політична нестабільність напередодні парламентських виборів у березні 2006 року, можуть спричинити подальше зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу. Як наслідок, даний норматив для найбільших банків може наблизитися до чи навіть опуститися нижче 10%-го порогу, таким чином наражаючи на небезпеку стабільність банківського сектору. Швидше за все, самі банки не вирішать цю проблему; більшість великих банків готуються до продажу, і їх власники не мають стимулів нарощувати капітал або обмежувати кредитування. Таким чином, саме НБУ належить вжити заходів та не допустити подальшого зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу.

На нашу думку, НБУ повинен вжити наступних заходів, щоб уникнути подальшого зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу. По-перше, НБУ повинен проінформувати банки про банки про своє занепокоєння стосовно тенденції до зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу. Від банків потрібно вимагати вжиття необхідних заходів для покращення ситуації. По-друге, НБУ повинен запровадити та опублікувати "адміністративну практику", якою визначено банки з нормативом адекватності регулятивного капіталу нижче від 12% як особливо ризикові. Такі банки потрібно попросити пояснити причини низького нормативу адекватності регулятивного капіталу. Також, такі банки повинні часто проходити перевірки банківського нагляду. Як свідчить німецький досвід, такі "м'які" заходи можуть бути досить ефективними. Але якщо з якоїсь причини вони виявляться неефективними в Україні, то тоді НБУ повинен розглянути застосування "жорстких" заходів, наприклад підвищення мінімального нормативу адекватності регулятивного капіталу до 12%.

Зміст

1. Вступ
2. Зростання кредитування та зменшення нормативу адекватності регулятивного капіталу
3. Нижчий норматив адекватності регулятивного капіталу та стабільність банківського сектору
4. Як повинен НБУ реагувати з огляду на нижчий норматив адекватності регулятивного капіталу?
5. Висновки та рекомендації

1 Вступ

Протягом останніх років в Україні відбулося вражаюче зростання банківського кредитування. Більшість оглядачів та політиків вітають таку тенденцію та сподіваються на її продовження. Інші експерти вважають, що це зростання було занадто швидким та несе в собі значні ризики для банківського сектору. Тому, вони вимагають рішучих кроків від банківського нагляду з метою уникнути банківської кризи у майбутньому.

У цій роботі ми досліджуємо вплив збільшення кредитування на стабільність банківського сектору за допомогою аналізу динаміки нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2), ключового індикатору платоспроможності банку. Друга частина описує нещодавнє збільшення кредитування та зменшення нормативу Н2. У третій частині ми досліджуємо, чи створює спостережуване скорочення нормативу Н2 значний ризик для стабільності банківської системи. Четверта частина містить наші рекомендації щодо вирішення проблем, пов'язаних з нижчими показниками нормативу Н2, а у п'ятій частині ми наводимо висновки.

2 Зростання кредитування та зменшення нормативу адекватності регулятивного капіталу

Темпи економічного зростання в Україні протягом останніх років були досить високими. У такому середовищі попит на кредити комерційних банків стрімко зростав, і банки суттєво наростили обсяги кредитування (див Таблиця 1).

Таблиця 1
Зростання ВВП та збільшення кредитування в Україні

	2001	2002	2003	2004	2005*
Реальне зростання ВВП (у %)	9,2	5,2	9,4	12,1	3,5
Реальне зростання кредитування** (у %)	34,4	47,8	55,2	18,9	15,5

Джерело: Держкомстат, МВФ.

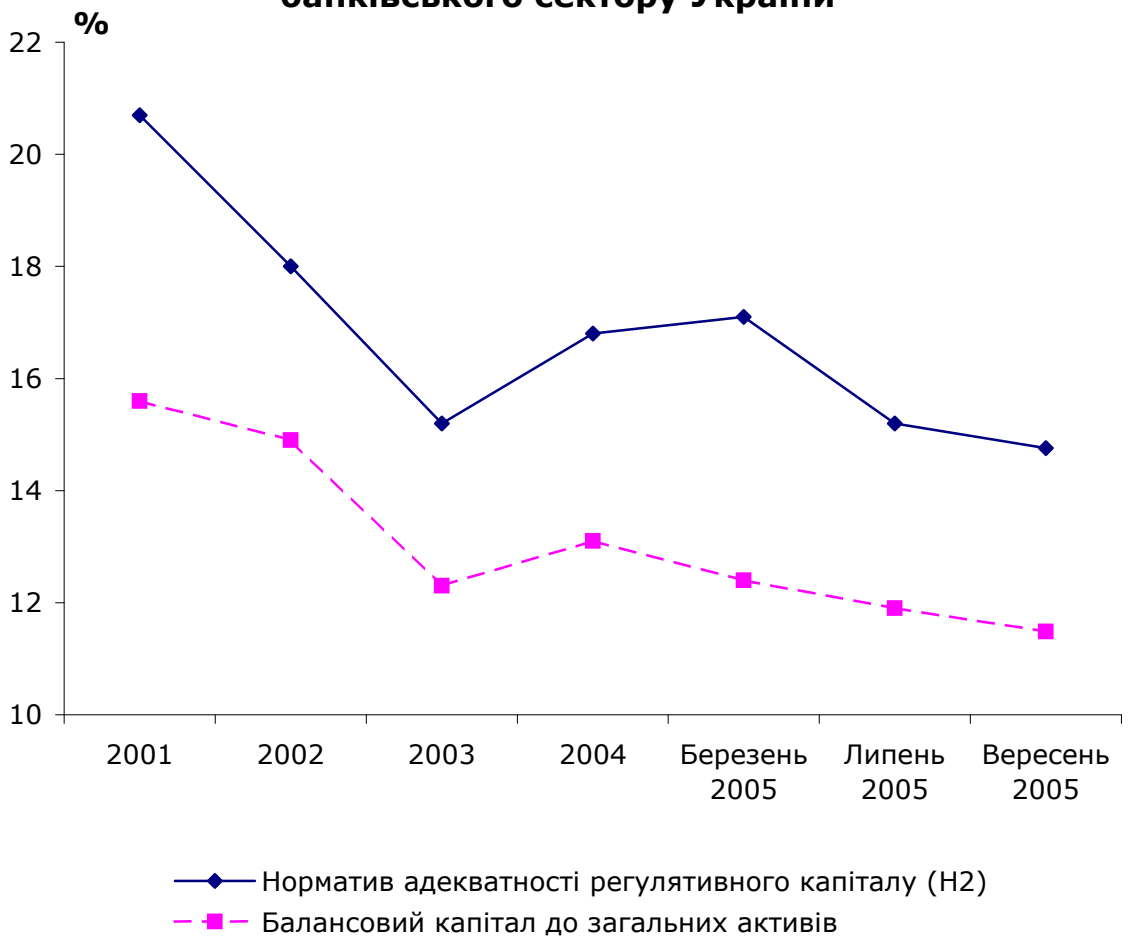
*Власна оцінка.

** Кредитування недержавного сектору. У якості дефлятора використовувався індекс споживчих цін (ІСЦ).

У процесі нарощення кредитування банки також збільшили свій капітал у абсолютному вимірі. Однак, збільшення капіталу банків відбувалося повільніше, ніж нарощення обсягів кредитування. В результаті, капітал у відносному вимірі значно скоротився. З 2001 року по вересень 2005 року, норматив адекватності

регулятивного капіталу (відношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ступінь ризику, норматив Н2) для банківського сектору України скоротився з 20,7% до 14,8%. Відношення балансового капіталу до загальних активів, додатковий показник відповідності капіталу, зменшився за той самий період з 15,6% до 11,5% (див Графік 1).

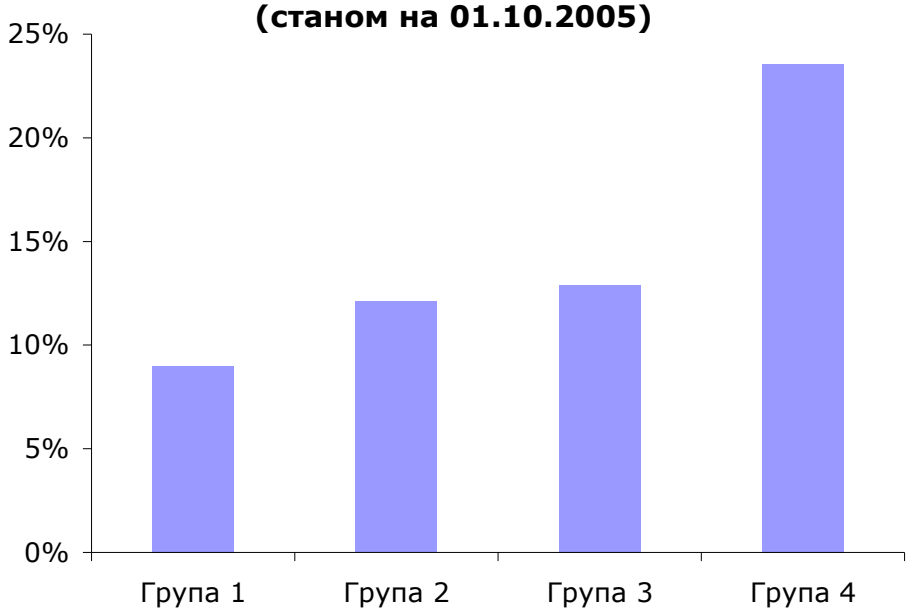
Графік 1. Відносні показники капіталу банківського сектору України

Джерело: Національний банк України.

Аналіз даних для окремих банків свідчить про те, що відношення капіталу до активів є відмінним для різних груп банків (див Графік 2). Це відношення для групи десяти найбільших банків, які разом володіють близько 55% активів банківського сектору, складає 8,99%, що на 21,8% (або 2,51 відсоткових пункти) нижче за показник для всього банківського сектору (11,5%). Крім того, дані свідчать про погіршення цього показника для великих банків; з січня по жовтень 2005 року це відношення скоротилося з 10,73% до 8,99%.

Графік 2. Відношення балансового капіталу до активів за групами банків (станом на 01.10.2005)

Група 1: найбільші 10 банків
Група 2: наступні 14 банків
Група 3: наступні 31 банк
Група 4: найменші 105 банків

Джерело: Національний Банк України

На жаль, НБУ не оприлюднює значення нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) окремо для кожного банку чи груп банків. Але використовуючи концептуальну подібність нормативу Н2 та відношення балансового капіталу до активів, а також подібність динаміки обох показників протягом останніх років (див Графік 1), ми можемо зробити висновок про те, що значення нормативу Н2 для групи десяти найбільших банків швидше за все знаходиться значно нижче загального показника для всієї банківської системи 14,8%. Припускаючи, що норматив Н2 для десяти найбільших банків також на 21,8% нижчий, ніж норматив Н2 для всього банківського сектору (тобто, як і у випадку відношення балансового капіталу до активів), ми приходимо до висновку, що значення нормативу Н2 для десяти найбільших банків складає 11,57%, яке є очевидно нижчим за 12%.

3 Нижчий норматив адекватності регулятивного капіталу та стабільність банківського сектору

Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) є ключовим показником платоспроможності банку та оцінки стабільності у банківському секторі. Незважаючи на значне скорочення нормативу Н2 в Україні протягом останніх років, поточне значення 14,8% саме по собі не можна вважати занадто низьким. Врешті-решт, мінімальне значення нормативу Н2 встановлене НБУ на рівні 10%, що залишає прийнятний (хоча і не дуже великий) резерв у розмірі 4,8 відсоткових пункти (див Таблиця 2).

Таблиця 2
Резерв нормативів адекватності регулятивного капіталу для окремих країн

Країна	***Резерв***	***Фактичне значення нормативу***	***Мінімальний норматив***
Аргентина	**-2,67**	8,83	11,50
Азербайджан	**12,20**	22,20	10,00
Білорусь	**10,20**	24,20	14,00
Бразилія	**5,40**	16,40	11,00
Болгарія	**19,14**	31,14	12,00
Хорватія	**8,50**	18,50	10,00
Естонія	**5,00**	15,00	10,00
Німеччина	**2,60**	10,60	8,00
Угорщина	**7,64**	15,64	8,00
Філіппіни	**4,53**	14,53	10,00
Польща	**7,10**	15,10	8,00
Румунія	**16,80**	28,80	12,00
Росія	**10,30**	20,30	10,00
Сінгапур	**6,40**	18,40	12,00
Україна	**4,80**	14,80	10,00
США	**4,85**	12,85	8,00
Венесуела	**5,79**	17,79	12,00

Джерело: Світовий Банк (2003-2004), Національний Банк України (2005).

Ситуація виглядає набагато гірше, якщо ми звернемо нашу увагу на значення нормативу Н2 для групи десяти найбільших банків України, яке за нашими оцінками не досягає 12%.

У порівнянні з практикою інших країн, резерв нормативу адекватності регулятивного капіталу до 2 відсоткових пунктів свідчить не на користь України (див Таблиця 2), навіть враховуючи те, що великі банки можуть традиційно мати нижчі значення цього показника, ніж сектор в цілому. Більше того, цей низький резерв викликає особливу тривогу, оскільки спостерігається під час сприятливих економічних обставин. Несприятливі економічні події – навіть зовнішні фактори, на які Україна не має впливу – можуть призвести до того, що норматив адекватності регулятивного капіталу українських банків виявиться нижче 10%-го граничного значення.

Існують внутрішні загрози для банківського сектору України, які повинні непокоїти нас навіть більше: безнадійні кредити можуть стати широко розповсюдженими у найближчому майбутньому. В основному, для цього є дві підстави. По-перше, будь-яке швидке збільшення кредитування, як от протягом останніх років в Україні, часто характеризується невідповідною оцінкою ризиків банками. По-друге, ціни на нерухомість різко підскочили; можливо, що розвиток подій на ринку нерухомості виявляє ознаки "бульбашки"[1]. Якщо ціни на нерухомість значно впадуть, це знизить вартість застави та призведе до збільшення безнадійних боргів у банківському секторі. Крім того, деякі спостерігачі відзначають, що власні кошти банків були збільшені внаслідок сумнівної переоцінки активів, що може вказувати на більший

[1] Наприклад, з початку 2003 року на вторинному ринку у Києві середня ціна трикімнатної квартири за квадратний метр зросла з 530 дол. США до 1578 дол. США (see www.realt.ua).

масштаб проблеми ніж стверджують офіційні дані. Частково це є наслідком намірів власників великих банків щодо їх продажу.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок великі банки поводять себе ризиковано та можуть не втримати норматив Н2 понад критичне значення 10% у разі економічного сповільнення чи політичної нестабільності у зв'язку з парламентськими виборами у березні 2006 року. Тому нещодавнє зростання кредитування дійсно підвищило ризики у банківському секторі.

4 Як повинен НБУ реагувати з огляду на нижчі нормативи адекватності регулятивного капіталу?

Теперішні низькі значення нормативу адекватності регулятивного капталу (Н2) для групи десяти найбільших банків та можливі випадки нестабільності у найближчому майбутньому створюють загрозу для фінансового сектору та всієї економіки України. Таким чином, розробники державної економічної політики повинні бути зацікавлені у тому, щоб українські банки, особливо більші з них, збільшили норматив адекватності регулятивного капіталу. Чи станеться це без будь-якого державного втручання чи заходів з боку Національного Банку України? Найбільш ймовірно ні. Крім усього іншого, власники банків не мають стимулів підвищувати норматив Н2 своїх банків. Навпаки, власники банків зацікавлені утримувати норматив Н2 на низькому рівні з двох головних причин:

Причина 1:

Більшість великих українських банків готуються до продажу, внаслідок захоплюючої ціни, сплаченої банком Райффайзен за банк Аваль. Власники не зацікавлені вносити гроші у капітал банку, який все рівно готується до продажу. І оскільки частка ринку є важливим визначальним фактором вартості банку та поточних і майбутніх прибутків, то власники також не мають стимулів обмежувати кредитування.

Причина 2:

Банки можуть бути переконані, що вони не мають підстав побоюватися покарання, якщо їхній норматив Н2 впаде нижче 10%. І на користь такого переконання існують вагомі аргументи. По-перше, ми маємо справу з великими банками. Такі банки часто вважаються занадто великими і важливими, щоб допустити їх банкрутство, що обмежує можливості покарання з боку банківського нагляду. По-друге, оскільки більшість великих банків мають низьке значення нормативу Н2, досить ймовірно, що кілька великих банків допустять зниження нормативу Н2 нижче за мінімально допустиме значення як тільки економічна ситуація зміниться. У цій ситуації банківському нагляду може не вдатися накласти санкції та таку велику групу банків. Таким чином, банки можуть вважати, що органи банківського нагляду допустять зниження нормативу Н2 нижче мінімально допустимого значення. Вони навіть можуть розраховувати на допомогу від НБУ у разі потреби, наприклад у формі кредитів ліквідності.

Обидві причини переконують нас у тому, що проблема низького значення нормативу Н2 для групи великих банків не вирішиться сама по собі. Тому, державні органи повинні зупинити тенденцію до зниження нормативу Н2 та запобігти падінню цього нормативу нижче за граничне значення 10%, якщо відбудуться несприятливі події. Але як державні органи можуть гарантувати, що банки дотримуватимуться вищих нормативів Н2? Ми бачимо тут два основні варіанти:

Варіант 1:

Норматив Н2 залишається на рівні 10%, але НБУ інформує комерційні банки про свою занепокоєність низьким значенням нормативу Н2 для окремих банків, особливо найбільших, і просить банки взяти це до відома. Опублікувавши "адміністративну практику", НБУ також сигналізує про те, що він буде вважати норматив Н2 нижче

12% для окремого банку неприйнятним. Якщо норматив Н2 банку скоротиться до менше ніж 12% (неформальний граничний рівень), банки можуть очікувати посилення перевірок та інших санкцій, які можуть накладатися з боку банківського нагляду.

Варіант 2:

Національний банк підвищує мінімальне значення нормативу адекватності регулятивного капталу до 12%. Це відповідає нещодавнім рекомендаціям міжнародного Валютного Фонду, опублікованим у листопаді 2005 року.

Хоча перший варіант є більш гнучким, та дозволяє особливе ставлення до проблемних банків і врахування міжнародної конкурентноздатності банків України, другий варіант є більш ефективним. Однак, другий варіант не залишає жодної гнучкості щодо окремих банків.

5 Висновки та рекомендації

Норматив адекватності регулятивного капіталу є ключовим індикатором платоспроможності банку. У цілому для банківського сектору України цей показник складає 14,8%, що є прийнятним. Але для групи десяти найбільших банків норматив адекватності регулятивного капіталу, за нашими оцінками, швидко скорочується і може зараз знаходитися на рівні нижче 12%. Це могло б означати, що великі банки тримають досить тонкий резервний запас (менше 2 відсоткових пунктів), за умови, що мінімально допустимий показник адекватності регулятивного капіталу в Україні складає 10%. Таким чином, великі банки, напевне, поводять себе ризиковано, і це створює загрозу для стабільності всього фінансового сектору.

Оскільки більшість великих банків зараз готуються до продажу, власники не мають стимулів підвищувати норматив адекватності регулятивного капіталу через внесення додаткового капіталу чи обмеження кредитування. Тому, необхідними є дії з боку банківського нагляду. Ми рекомендуємо НБУ опублікувати "адміністративну практику", повідомляючи про те, що для банку норматив адекватності регулятивного капіталу нижче 12% буде вважатися досить низьким, і викликатиме часті перевірки та подальші заходи. Якщо такі "м'які" заходи не будуть ефективними, то тоді потрібно розглянути підвищення мінімального нормативу адекватності регулятивного капіталу. НБУ повинен повідомити банки про те, що такий "жорсткий" захід буде вжито у разі, коли "м'які" заходи не матимуть позитивного результату до певної дати.

Автори: Джуччі/Лахмунд
Рецензент: Бігдай
Київ/Берлін, Грудень 2005